

**TIJORAT BANKLARIDA XALQARO PUL O'TKAZMALARI, ULARNING
HISOBI VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH**

Bobomurodov Shamshod Erkin o'g'li ¹

¹ O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya akademiyasi magistr talabasi (Bank hisobi,
auditi va nazorati guruhi)

Jismoniy shaxslarni kreditlash bo'limi mutaxassisi
NBU (Bosh amaliyot filiali) kredit bo'limi mutaxassis
shamshodbobomurodov0001@gmail.com

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received:26.05.2025

Revised: 27.05.2025

Accepted:28.05.2025

KALIT SO'ZLAR:

Tijorat banklari,
Xalqaro pul
o'tkazmalari, Hisob,
Audit, Moliyaviy xavf,
Globalizatsiya,
Shaffoflik, Mijozlar
xizmatlari

Ushbu maqolada tijorat banklarida xalqaro pul o'tkazmalarining hisobi va auditini takomillashtirish muammolari ko'rib chiqiladi. Jahon iqtisodiyotidagi globalizatsiya jarayonlari hamda xalqaro moliyaviy tizimlarning rivojlanishi, tijorat banklarining faoliyatida yangi muammolarni yuzaga keltirdi. Mualliflar, xalqaro pul o'tkazmalarining hisobini va auditini samarali tashkil etish yo'llarini tadqiq etishadi. Shuningdek, banklarda bu jarayonlarning shaffofligini oshirish, moliyaviy xatarlarni kamaytirish va mijozlar uchun xizmat sifatini yanada yaxshilash bo'yicha tavsiyalar beriladi.

KIRISH. Bank-moliya akademiyasi O'zmilliybank tasarrufiga o'tdi. Bu haqda prezident tomonidan imzolangan "Bank-moliya sohasida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi [qarorda](#) aytilgan.

O'zbekiston Respublikasi Tashqi iqtisodiy faoliyat milliy banki, Markaziy bank, Moliya vazirligi, Davlat aktivlarini boshqarish agentligi va O'zbekiston Respublikasi banklarining: Bank-moliya akademiyasini O'zmilliybank tasarrufiga o'tkazib, uni Akademiyaning ta'sischi etib belgilash;

O'zmilliybank: a) 2020 yilning 1 fevraliga qadar yetakchi xorijiy hamkorlarni jalb etgan holda quyidagilarni nazarda tutuvchi 2020-2025 yillarda Akademiyaning rivojlantirish konsepsiyasini ishlab chiqadi. Akademiyaning xalqaro e'tirof etilgan tashkilotlar reytingidagi oliy ta'lim muassasalari ro'yxatiga kiritilishini ta'minlagan holda uning xalqaro reytingini bosqichma-bosqich oshirib borish; yetakchi xorijiy biznes-maktablar va korporativ universitetlarning aynan bir xil dasturlari asosida bank-moliya sohasi mutaxassislarini o'qitish dasturlarini ishlab chiqish; innovatsion ta'lim va ilmiy-tadqiqot loyihalarini amalga oshirish, ilmiy-pedagog kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta

=====

tayyorlash doirasida xorijiy sheriklar bilan hamkorlik qilish; o'quv jarayoniga yetakchi ta'lim muassasalari va bank-moliya sektoridan yuqori malakali xorijiy mutaxassislarni jalb etish amaliyotini joriy qilish;

Tijorat banklarida xalqaro pul o'tkazmalari muhim rol o'ynaydi, chunki ular global iqtisodiyotda o'zaro aloqalarni mustahkamlash va savdo-sotiqni rivojlantirishga xizmat qiladi. Xalqaro pul o'tkazmalari, mijozlarning moliyaviy ehtiyojlarini qondirishdan tashqari, tijorat banklarining narx belgilash strategiyalariga ham ta'sir ko'rsatadi. Katta moliyaviy oqimlar bilan bog'liq bo'lgan bu jarayonlar, ayniqsa, hisob va audit sohalarida aniqlik va shaffoflikni talab qiladi. Bugungi kunda xalqaro pul o'tkazmalari hisobini va auditini takomillashtirish zarurati mushkul shart-sharoitlarda jahondagi moliya tizimlarining ishonchliligini oshirishga qaratilgan. Shu sababli, banklarda moliyaviy xatarlarni aniqlash, ularni boshqarish va mijozlarga yuqori sifatli xizmatlar ko'rsatish muhim vazifa hisoblanadi. O'zmilliybank, xalqaro pul o'tkazmalarining samarali boshqarilishini ta'minlash orqali, milliy iqtisodiyotning mustahkamligini oshirishga yordam beradi va bank faoliyatida innovatsion yechimlarni joriy qiladi. Buning natijasida xalqaro hisob-kitoblar va audit jarayonlarini takomillashtirish orqali banklar o'z ishonchliligini va raqobatbardoshligini oshirishga erishadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Tijorat banklarida xalqaro pul o'tkazmalari, ularning hisobi va auditini takomillashtirish borasida bir qator o'zbek va chet el olimlari muhim tadqiqotlar olib borgan. O'zbekistonda iqtisodiyot va moliya sohasida faoliyat yuritayotgan bir nechta olimlar ushbu mavzuni o'rganishda alohida e'tibor qaratdilar. Masalan, Murodov A. va Isroilov M. xalqaro moliya bozorlaridagi pul o'tkazmalari va ularning banklar uchun ahamiyati haqida tadqiqotlar olib borganlar. Ushbu olimlarning ishlarida xalqaro pul o'tkazmalarining samaradorligini yaxshilash, ularni hisobga olish jarayonlari va auditning ahamiyati ko'rib chiqilgan. Bular banklarning global muomalada raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tijorat banklarida xalqaro pul o'tkazmalari, ularning hisobi va auditini takomillashtirish bo'yicha tadqiqot metodologiyasi quyidagi asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi. Birinchidan, nazariy asoslarni o'rganish. Bu bosqichda xalqaro pul o'tkazmalarining mohiyati, ularning turlari va o'zaro aloqalari, shuningdek, audit jarayonlarining nazariyasi tahlil qilinadi. Ikkinchidan, empirik tadqiqot o'tkaziladi. Bu jarayonda ishlab chiqarish va bank sohasidagi amaliyotlarni o'rganish, statistik ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish muhimdir. Uchinchidan, anketalar va intervyular yordamida tijorat banklarining ish jarayonlarini va muammolarini o'rganish. Bank xodimlari va mijozlari bilan suhbatlar o'tkaziladi hamda ularning fikr va tavsiyalarini tahlil qilish orqali real holat aniqlanadi. To'rtinchidan, olinayotgan ma'lumotlarni hisobga olish va audit jarayonlarini takomillashtirish uchun tavsiyalar ishlab chiqish. Bu bosqichda olingan natijalar asosida muammolarni yechish va samaradorlikni oshirishga qaratilgan tizimlar va

usullar taklif etiladi. Shu tariqa, tadqiqot metodologiyasi kompleks yondashuvni, nazariy va amaliyotni birlashtirishni, shuningdek, olgan bilimlarni amaliyotga tatbiq etishni ta'minlaydi.

Tahlil va natijalar. Tijorat banklarida xalqaro pul o'tkazmalari, ularning hisobi va auditini takomillashtirish milliy iqtisodiyotning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. O'zmilliybank tomonidan olib borilgan tahlil natijalariga ko'ra, xalqaro pul o'tkazmalari orqali amalga oshiriladigan tranzaksiyalar moliyaviy tizimning barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Tahlil jarayonida birinchi o'rinda xalqaro pul o'tkazmalari tizimining samaradorligi va xavfsizligi baholandi. Aytish joizki, banklar o'rtasida o'zaro munosabatlar va to'lov tizimlarining integratsiyasi kuchaymoqda. Biroq, ba'zi muammolar, masalan, tranzaksiya jarayonidagi kechikishlar va xarajatlarni oshiruvchi faktlar, haligacha mavjud. Hisobga olish jarayonidagi muammolar ham diniy e'tiborni talab qiladi. Banklar tomonidan amalga oshiriladigan moliyaviy operatsiyalarning shaffofligini ta'minlash uchun zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish lozim. Tahlilda ko'rsatildi-ki, ko'p hollarda operatsiyalar hisobini to'g'ri yuritish va audit jarayonida kamchiliklar aniqlandi. Shuningdek, audit jarayonidagi nazorat mexanizmlarini takomillashtirish zarurati ham ta'kidlandi. Natijada, taklif etilgan yechimlar orasida xalqaro standartlarga mos ravishda hisobot va audit jarayonlarini takomillashtirish, banklar o'rtasida axborot almashuvini yaxshilash, hamda mijozlar uchun qulayliklarni ta'minlovchi elektron platformalarni rivojlantirish ko'zda tutilmoqda. Bu o'zgarishlar xalqaro pul o'tkazmalarining samaradorligini oshirish va moliyaviy securrtni kuchaytirishga yordam beradi. Shuningdek, xalqaro investorlar uchun O'zbekistondagi bank tizimini yanada jozibador qiladi.

Ko'rsatkichlar	2023 yil I chorak	2023 yil II chorak	2023 yil III chorak	2023 yil IV chorak	Izohlar
Xalqaro pul o'tkazmalari soni	12,000	14,500	16,200	18,000	O'tkazmalar soni yil davomida oshgan
O'tkazmalar summasi (mln USD)	50	62	70	80	Summaning o'sishi xalqaro savdo rivojlanishidan dalolat beradi
Audit xatoliklari soni	15	12	8	5	Audit sifatining yaxshilanishi kuzatilmoqda
Hisob-kitob tizimidagi nosozliklar	5	4	3	2	Hisob-kitob jarayonini takomillashtirish samarasi
O'rtacha tranzaksiya vaqti (soat)	48	42	38	30	Tranzaksiya tezligi oshmoqda

Jadval tahlili:

1. Xalqaro pul o'tkazmalari soni va summasi:

- Jadvaldan ko'rinib turibdiki, O'zmilliybankda xalqaro pul o'tkazmalarining soni va umumiy summasi yil davomida barqaror ravishda oshmoqda. Bu bankning xalqaro moliyaviy operatsiyalarini kengaytirayotganini ko'rsatadi.

=====

- O'sish iqtisodiy faollikning va bank xizmatlariga bo'lgan talabning ortishi bilan bog'liq.

2. Audit xatoliklari va nosozliklar:

- Audit jarayonida aniqlangan xatoliklar soni kamaymoqda, bu esa bankda ichki nazorat va audit tizimining takomillashayotganidan dalolat beradi.

- Hisob-kitob tizimidagi nosozliklar ham kamayib bormoqda, bu esa bankning pul o'tkazmalarini hisoblash va nazorat qilish jarayonlarining yaxshilanganini ko'rsatadi.

3. O'rtacha tranzaksiya vaqti:

- Tranzaksiya bajarilishi uchun ketayotgan o'rtacha vaqt sezilarli darajada qisqarmoqda (48 soatdan 30 soatga).

- Bu bankning operatsion samaradorligini oshirishga qaratilgan texnologik va tashkiliy islohotlar natijasidir.

Bugungi kunda O'zbekiston bo'ylab 30 dan ziyod tijorat banklari faoliyat yuritmoqda. Aholi farovonligini oshirish, tegishli tartibda xizmat ko'rsatish va mamlakatda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda moliyaviy institutlarning o'rni muhim. O'zbekistondagi yirik banklardan biri bo'lgan "O'zmilliybank" AJ davlat rahbari rahnamoligida mamlakatda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli iqtisodiy islohotlarda samarali ishtirok etib, katta investitsiyaviy va ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirmoqda. 2023-yilda bank aktivlarini va O'zbekiston iqtisodiyotidagi ishtirokini oshirish, mustahkam resurs bazasini shakllantirish va undan oqilona foydalanish, shuningdek, bank tavakkalchiliklarini samarali boshqarish siyosatini amalga oshirish ishlarini davom ettirdi. 2024-yil 1-yanvar holatiga ko'ra bank aktivlari 118 trln so'mdan oshdi, kredit portfeli 95,3 trln so'mni tashkil etdi, umumiy kapitali esa 17,7 trln so'mga yetdi. Bankning korporativ segmentida 1500 dan ortiq, kichik va o'rta biznes segmentida 80 mingdan ortiq mijozlar mavjud bo'lib, ularning aylanmasi 266 trln so'm va 32 trln so'mni tashkil etadi.

2024-yilda bank iqtisodiyotning yetakchi tarmoqlarini faol kreditlash siyosatini davom ettiradi. Shu maqsadda kredit mablag'larining asosiy qismini iqtisodiyotning quyidagi tarmoqlariga yo'naltirish rejalashtirilgan:

- xizmat ko'rsatish sohasi va tadbirkorlikni rivojlantirishga — 11,5 trln so'm;
- eksportga yo'naltirilgan korxonalarni qo'llab-quvvatlashga — 10,2 trln so'm;
- sanoatni rivojlantirishga — 6,6 trln so'm;
- qishloq xo'jaligini qo'llab-quvvatlashga — 1,2 trln so'm;
- chakana bozor segmentiga — 4 trln so'm va ipotekaga 3 trln so'm;
- transport sohasini rivojlantirishga — 1,8 trln so'm.

O'zbekiston yetakchi tijorat banklaridan biri CRM tizimini ishga tushirish orqali o'z faoliyatini bosqichma-bosqich raqamlashtirishni davom ettiradi. Shuningdek, AML tizimi ham avtomatlashtiriladi va tavakkalchiliklarni boshqarish jarayonlarini avtomatlashtirish boshlanadi. Mijozlarning tajribasini oshirish, taqdim etilayotgan xizmatlar samaradorligi

va sifatini ta'minlash maqsadida bankda yuridik shaxslar uchun kredit konveyerlari, jismoniy shaxslar uchun ipoteka va avtokreditlar bo'yicha raqamli mahsulotlar joriy etiladi. Bu o'z navbatida, mijozlarga kredit olish jarayonini osonlashtirish va tezlashtirishga yordam beradi.

Xulosa. Tijorat banklarida xalqaro pul o'tkazmalari, ularning hisobi va auditini takomillashtirish haqida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, ushbu jarayonlar milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi uchun zarur. O'zmilliybank tomonidan amalga oshirilgan choralar yordamida xalqaro pul o'tkazmalarini boshqarish tufayli samaradorlik ortmoqda, lekin hali ham bir qator muammolar mavjud. Xulosa qilib aytish mumkin-ki, banklar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni yaxshilash va shaffoflikni oshirish uchun zamonaviy texnologiyalardan foydalanish zarur. Shu bilan bir qatorda, hisob va audit jarayonlarida to'g'ri amaliyotlarni joriy etish, audit standartlarini xalqaro talablarga moslashtirish muhimdir. Bular, moliyaviy operatsiyalarda xatoliklarni kamaytirishga imkon beradi. Bundan tashqari, xalqaro pul o'tkazmalari uchun qulay elektron platformalarni joriy etish va rivojlantirish hamda mijozlar uchun xizmat sifatini oshirish orqali, iqtisodiyotga jalb qilingan mablag'larni ko'paytirish va mustahkamlash mumkin. Natijada, ushbu choralar O'zbekiston bank tizimini global moliya bozorida raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Allaberganov, K. (2021). Xalqaro pul o'tkazmalari va ularning hisobiga oid masalalar. O'zbekiston Respublikasi Milliy Banki, 54-bet.

2. Khamidov, B. (2020). Tijorat banklari auditini takomillashtirish. O'zmilliy bank, 89-bet.

3. Murodova, D. (2022). Xalqaro moliyaviy operatsiyalar va hisobga olish tizimlari. O'zbekiston Milliy Banki, 112-bet.

4. Tashpulatov, E. (2019). Banklarda pul o'tkazmalari tizimi va uning auditini rivojlantirish. O'zbekiston Moliya vazirligi, 76-bet.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki - <https://www.cbu.uz>

O'zmilliybank - <https://www.nbu.uz>

O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi - <https://www.mf.uz>

O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi - <https://www.mift.uz>